

Įsipareigojimų vykdymas paskelbus karantiną

DONATA LAPĖNIENĖ
ADVOKATĖ

Akivaizdu, jog pradėti taikyti ūkinės veiklos ribojimai sukels sunkumus tiek verslo, tiek ir privatiems subjektams. Kyla natūralus klausimas: kokias teises galimybes, susijusias su rizikų valdymu, numato galiojantis teisinis reglamentavimas?

Pirmas instrumentas, kuriuo šiandieninėmis aplinkybėmis galėtų būti bandoma pasinaudoti siekiant išvengti neigiamų sutartinių įsipareigojimų nevykdymo pasekmių yra nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybės.

Nenugalima jėga – tai neišvengiamos ir skolininko nekontroliuojamos bei nepašalinamos aplinkybės, kurios nebuvo ir negalėjo būti numatytos.

Paprastai tariant, nenugalimos jėgos atveju yra pagrindas skolininką (asmenį nevykdantį tam tikros

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.2 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas vienas iš svarbiausių civiliniuose santykiuose galiojančių principų – sutarties laisvės principas.

Sutarties laisvės principas reiškia tai, kad asmenys gali pasirinkti ir sudaryti tokios rūšies sutartį, kuri labiausiai atitinka jų interesus.

Teisėtai sudaryta sutartis jos šalims turi įstatymo galią ir sutarties šalys privalo ją vykdyti.

Tačiau nepalanki epideminė COVID-19 (koronavirusinės infekcijos) situacija ir LR Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ visoje LR teritorijoje paskelbtas karantinas leidžia daryti prielaidą, kad jau šiandien civilinės apyvartos dalyviai (tiek fiziniai, tiek ir juridiniai asmenys) susiduria arba artimiausiu metu susidurs su sunkumais vykdant priimtus sutartinius įsipareigojimus.

sutartyje numatytos pareigos) atleisti nuo pagrindinės sutartinės prievolės įvykdymo ir delspinigių sumokėjimo.

Tai reiškia, kad nenugalima jėga (*force majeure*) yra pateisinama priežastis, dėl kurios gali būti nevykdomi sutartiniai įsipareigojimai.

Šalys sutartyje turi teisę numatyti kokios aplinkybės yra laikomos nenugalima jėga, tačiau dažniausiai šalys nurodo standartines sąlygas dėl nenugalimos jėgos ir šių aplinkybių taikymą susieja su LR Vyriausybės 1996 m. liepos 15 d. nutarimu Nr. 840 patvirtintų Atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių nuostatomis.

Taigi iki COVID-19 atsiradimo sudarytose sutartyse prie nenugalimos jėgos aplinkybių tikriausiai nepavyks surasti

„pandemijos“, o ypač COVID-19 sąvokų.

Kita vertus, pažymėtina tai, kad nei įstatyme įtvirtintas reglamentavimas, nei teismų praktikoje suformuluoti išaiškinimai nesuteikia pagrindo išvadai, kad nepalanki epideminė COVID-19 (koronavirusinė infekcija) situacija *per se* (savaimė) galėtų reikšti nenugalimos jėgos faktą, dėl kurio visuotinai atleidžiama nuo sutartinių prievolių vykdymo ir sutarčių nevykdymo teisinių padarinių.

Vien nepalankia epidemine COVID-19 situacija Lietuvoje, o taip pat ir kitose valstybėse, *per se* negalėtų būti remiamasi kaip nenugalimos jėgos aplinkybe, dėl kurios sutarties šalys galėtų nevykdyti priimtų įsipareigojimų.

Tam, jog būtų pripažintos egzistuojant force majeure aplinkybės, būtina įstatyme nustatytų nenugalimos jėgos sąlygų visuma, kurias privalo įrodyti jomis besiremiantis asmuo teisme.

Valstybės veiksmai, kaip pagrindas svarstyti *force majeure* aplinkybės egzistavimą, Lietuvoje taip pat įgavo teisinę reikšmę nuo 2020 m. kovo 16 d. – valstybės veiksmai. Kaip jau buvo minėta, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 207 nuo 2020 m. kovo 16 d. 00 val. iki kovo 30 d. 24 val. Lietuvos Respublikos teritorijoje buvo paskelbtas karantinas. Minėtu nutarimu buvo patvirtintas karantino režimas, kuris taip pat jau šiandien turi didelės įtakos tiek fizinių, tiek ir juridinių asmenų sutartinių įsipareigojimų vykdymui. Valstybės veiksmai dažniausiai yra priskiriami prie nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių. Asmuo gali reikalauti atleisti nuo civilinės atsakomybės dėl valstybės veiksmų tik tuo atveju, kai tam tikras valstybės sprendimas asmeniui yra privalomas. Kitaip tariant, jeigu tam tikri valstybės nurodymai yra tik rekomendacinio pobūdžio, nėra pagrindo atleisti asmenį nuo civilinės atsakomybės.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė nusprendė karantino laikotarpiu uždrausti viešojo maitinimo įstaigų, restoranų, kavinių, barų, naktinių klubų ir kitų pasilinksminimo vietų veiklą.

Taigi, minėtos įstaigos karantino laikotarpiu negalės vykdyti galbūt iš anksto numatytų įsipareigojimų savo klientams. Tačiau tuo atveju, jei karantino laikotarpiu minėtos įstaigos buvo sutartimi su klientais įsipareigoję surengti tam tikrą šventę (pvz., vestuvių vakarienę, gimtadienio šventę ir pan.), už kurios nesurengimą sutartyje yra numatyta atsakomybė (pvz., nustatyto dydžio bauda) – tokiu atveju įstaigos turėtų būti atleidžiamos nuo civilinės atsakomybės dėl jų atžvilgiu taikomų valstybės draudimų.

Tiek nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybės, tiek ir valstybės veiksmai yra nukreipti į sutartinių prievolių nevykdymo pateisinimą ir sutartį pažeidusios šalies interesų apsaugą tokiu būdu, jog šaliai nekiltų įprastinių sutarties nevykdymo padarinių. Tačiau kiekvienos sutarties esminis tikslas yra jos įvykdymas ir tinkamas sklandus

vykdymo procesas. Šiame procese sutarties šalys turi pareigą bendradarbiauti ir kooperuotis viena su kita. Lietuvos teisėje yra reglamentuota dar viena teisinė galimybė, kuri taps aktualia epideminės COVID-19 situacijos laikotarpiu, tai yra sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms. Svarbu tai, kad sutartinių įsipareigojimų vykdymo pasikeitus aplinkybėms taisyklės gali būti taikomos tik tuo atveju, kai po sutarties sudarymo pasikeičia aplinkybės, turinčios reikšmės sutarties vykdymui. Tuo atveju, jeigu įvykdyti sutartį vienai šaliai tampa sudėtingiau negu kitai šaliai, ši šalis turi teisę kreiptis į kitą šalį prašydama sutartį pakeisti.

Tam, kad būtų konstatuota, jog vienai šaliai sutarties vykdymas yra iš esmės suvaržytas, būtina nustatyti, kad tam tikros aplinkybės iš esmės pakeitė šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą ir kad tos aplinkybės atitinka įstatyme (CK 6.204 straipsnio 2 dalyje) išvardytus kriterijus. Pažymėtina, jog Lietuvoje ir visame pasaulyje šiuo metu yra susiklosčiusi beprecedentė situacija, todėl yra labai sudėtinga numatyti, kaip susiklostys teismų praktika dėl kiliančių ginčų, susijusių su sutartinių įsipareigojimų vykdymu.

Manytina, kad tiek verslo subjektai, tiek privatūs asmenys dėl epideminės COVID-19 situacijos laikotarpiu pasikeitusių aplinkybių turės galimybę kreiptis į kitą sutarties šalį su prašymu pakeisti sutarties sąlygas. Tačiau svarbu tai, kad toks prašymas turėtų būti pagrįstas ir pareikštas tuoj pat po sutarties įvykdymo suvaržymo, t. y. pastebėjus sutartinių prievolių vykdymo pusiausvyros pasikeitimą. Svarbu akcentuoti ir tai, kad kreipimasis dėl sutarties pakeitimo savaime nesuteikia nukentėjusiai šaliai teisės sustabdyti sutarties vykdymą, o tik sudaro sąlygas pasinaudoti teise kreiptis į teismą tuo atveju, jeigu per protingą terminą šalys nesutaria dėl sutarties pakeitimo. Įrodžius, jog kitos šalies reikalavimas yra pagrįstas, teismas galėtų priimti atitinkamus sprendimus 1) nutraukti sutartį ir nustatyti sutarties nutraukimo datą bei sąlygas; 2) pakeisti sutarties sąlygas, kad būtų atkurta šalių sutartinių prievolių pusiausvyra. Šios teisės normos sėkmingo taikymo prielaida yra abiejų šalių siektis išsaugoti sutartį ir vykdyti ją net ir pakeistomis sąlygomis. Akivaizdu, kad tiek prašymą dėl sutarties sąlygų

keitimo teikianti šalis, tiek ir šalis, kurios prievolių vykdymo pasikeitusios aplinkybės iš esmės nepakeitė, turi geranoriškai bendradarbiauti ir siekti bendro tikslo – sutartinių santykių išsaugojimo.

Šiandieninėje situacijoje puikus pavyzdys yra nuomos teisiniai santykiai. Didelė dalis verslo subjektų artimiausiu metu susidurs su daliniu arba visišku veiklos sustabdymu, dėl kurio bus sudėtinga generuoti pajamas, o tuo pačiu ir mokėti patalpų nuomotojams nuomos mokesčių. Esant situacijai, kai nuomojamose patalpose nevykdoma veikla dėl taikomų karantino režimo sąlygų, o nuomotojas sutarties pagrindu gali reikalauti viso nuomos mokesčio, manytina, galėtų būti konstatuojamas šalių sutartinių prievolių pusiausvyros pasikeitimas. Tokiu atveju realiai veiklos laikinai nevykdanti šalis turėtų stengtis pasiekti susitarimą dėl sutarties sąlygų pakeitimo, o patalpų nuomotojas turėtų įvertinti pasikeitusių aplinkybių reikšmę sutartinių įsipareigojimų vykdymui. Rekomenduotina, jog tokiose situacijose susitarimas turėtų būti pasiekiamas abipusių nuolaidų būdu.

Apibendrinant, reikėtų palinkėti visiems ne tik saugoti savo sveikatą, tačiau nepamiršti, jog vienybę turime užtikrinti ir mus siejančiuose teisiniuose santykiuose. Įstatymai numato pareigą sutarties šalims vykdant sutartį bendradarbiauti ir kooperuotis, todėl dabartinė situacija yra pats puikiausias laikas visiems susitelkti ir spręsti susidariusias situacijas atsižvelgiant į esamą situaciją ir galbūt trumpam pamiršti tai, ko buvo tikimasi sutartinių santykių pradžioje. Tokio pobūdžio situacijose kylančius sunkumus geriausia spręsti abipusių nuolaidų, kompromiso būdu. Kita vertus, reikia tikėtis, kad COVID-19 pavyks įveikti kuo greičiau, todėl net ir dėl sutartinių įsipareigojimų vykdymo pokyčių šalys nepatirs didelių finansinių nuostolių arba tokie nuostoliai bus maksimaliai optimizuoti pasinaudojant teisės aktų numatomomis galimybėmis.

Atkreipiame Jūsų dėmesį, jog šis komentaras yra bendro pobūdžio ir negali būti laikomas individualia konsultacija konkrečioje situacijoje.